

ਹੁਕਾਰ ਸੀ ਕਲਾਂਗੀ

ਕੇ? ਬੈਠਿਆ ਬਹਸ ਕਰਣੀ ਹੈ ਕੇ ਕਾਮ ਕਰਣੋਂ ਬੋਲੋ, ਸਾਰਾ ਜਣਾ ਭੇਡਾ ਕੀਤਾ ਹੋ, ਕਾਈ ਕਾਈ ਬਨਵਾਵਟ ਕਰਣੋਂ?

"ਧੋਖੀ ਕਾਈ ਥਾਲ ਰਾਖ੍ਯੋ ਹੈ।" ਤ੍ਰਦੂਰ ਰਾਮੇ ਲਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਬੈਠਿਆ ਪੱਧਨ ਰੇ ਸਾਫ਼ੀ ਜਾਕਤਾ ਬੋਲਾ। ਵਾਰਾ ਲਲਾਟ ਪੇ ਚਿਤਾ ਰਾ ਸਲ ਪੜਾਅ ਆਲਾ ਮੌਜੂਦਾ ਭਾਵ ਭਰਾਅ।

"ਧੋਖੀ ਕਾਈ ਥਾਲ ਰਾਖ੍ਯੋ ਹੈ, ਅਨਵਾਤਾ, ਸਾਰੀ ਮੋਵਾਡ ਤਵਾਹ ਕ੍ਰੇਧਿਗੀ। ਲੁਟ ਮਾ ਸਿਵਾਅ ਯੇ ਤੋ ਕਾਈ ਕੈਰੈ ਹੀ ਮੀ, ਗਾਵਾ ਮੈਂ ਵਾਸਦੀ ਲਗਾਤਾ ਆਮੈ ਬਦੈ।" ਕਨੈਂ ਬੈਠਿਆ ਛ ਜਣੋ ਬੋਲੋ।

"ਅਸੀ ਦੂਰਸਤਾ ਤੋ ਬਾਦਸਾਵਾ ਰਾ ਅਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾ ਰਾ ਹਮਲਾ ਸ੍ਰੂ ਹੀ ਕੀਧੀ ਕੀਧੀ ਲੈ ਜਸੀ ਧਾ ਮਰਣਾ ਰਾ ਜਲਪਾਤ ਸ੍ਰੂ ਛੇਖੀ ਹੈ। ਵੇਲਾਡਤਾ ਤੋਂ ਫਾ ਸ੍ਰੂ ਲਾ, ਧੇ ਤੋ ਜਾਣੀ ਕੈਤੇ ਵਾਸਦੀ ਲਗਾਣੇ, ਕੈ ਕੂਟਣੀ।" ਫੁੜੇ ਜਣੀ ਹੁਕਾਰੇ ਭਰਾਅ।

ਰਾਣਾਜੀ ਰਾ ਸ੍ਰੂ ਊਪਰਾ ਭਾਵ ਔਰ ਗੰਮੀਰ ਕ੍ਰੇਧਿਆ।

ਮਰਾਨਾ ਰੀ ਫੋਜ ਮੋਵਾਡ ਨੇ ਬਾਲੀ, ਲੁਟਾਈ ਆਮੈ ਬਢ ਰੀ ਹੀ ਜਿਣ ਸ੍ਰੂ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਣੀ ਹੀ ਨਾਹੀ ਰਾ ਸਲਲਾਸੂਤ ਕ੍ਰੇਧ ਰਿਆ। ਰਾਤ ਆਧੀ ਪਈ ਸੀ ਧਾ ਸੋਵਾ ਰੋ ਧੋ ਵਾਗ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੀ ਹੋ। ਖਾਸ ਖਾਸ ਕਾਮ ਕਰਾਅ ਆਦਮਿਆ ਨੇ ਬੁਲਾਇ, ਬਨਟੋਬਲਾ ਰੀ ਸਲਾਹ ਕ੍ਰੇਧ ਵਾਸਦੀ ਲਗਾਣੇ, ਕੈ ਕੂਟਣੀ।

"ਖਾਜਾਨਾ ਮੈਂ ਰਿਧਿਧੀ ਨੀ, ਰਾਤ ਦਿਨ ਰਾ ਕਟਾਂ ਅਰ ਹਮਲਾ ਸ੍ਰੂ ਲੋਗਾਂ ਮੈਂ ਭਾਧ ਅਖੀ ਪੈਲਾ ਸਰੀਰਾ ਜੋਰਦਾਰ ਰਿਆ ਨੀ ਜੀ ਭਾਤੀ ਪੈ ਹਥੀ ਰਾ ਦਾਤਾਂ ਰਾ ਧਮਾਕਾ ਝੋਲੈ।" ਪੱਧਨ ਜੀ ਸਾਰੀ ਹਾਲਤ ਪੈ ਗੈਰ ਕਰ ਸਮਝਾਵਤਾ ਬੋਲਾ।

ਕਨੈਂ ਬੈਠਿਆ ਏਕ ਸਰਦਾਰ ਤੱਤਕਾਲੀ, "ਰਜਪੂਤ ਕਾਈ ਰਿਆ ਕੋਧਨੀ? ਕਦੇ ਹੀ ਧਾਥ ਧਿਆਂ ਕੌਂ ਤੋ ਬਤਾਵੋ। ਬੇਟੀ ਰਾ ਬਾਸਾ! ਗਾਜਰ ਮੂਲੀ ਜ੍ਰੂ ਮਾਥਾ ਕਟਾਧ ਰਿਆਂ ਹਾ। ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਦੀਧਸੋ ਵਰਸਾ ਸ੍ਰੂ ਮੇਵਾਡ ਪੈ ਹਮਲਾ ਕ੍ਰੇਤਾ ਆਧ ਰਿਆਂ ਹੈ। ਪੈਲਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਰ ਅਵੇਂ ਧੇ ਮਰਾਓ। ਰਾਤ ਦਿਨ ਰਾ ਜੁਛਾ ਸ੍ਰੂ ਮੁਫ਼ਤਾਂ ਧਰਾ ਸੀ ਕਾਈ ਦਸਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਗਾਵਾ ਮੈਂ ਪਧਾਰਾ ਦੇਖੋ ਤੋ ਖ਼ਬਰ ਪੈਂ। ਏਕ ਏਕ ਧਰ ਮੈਂ ਦਸ ਦਸ ਰੁਡਾ ਬੈਠੀ ਹੈ।"

ਰਾਣਾਜੀ ਤੁਹੋ ਮਾਥੋ ਕਰ ਠਿਮਰਾਸ ਸ੍ਰੂ ਬੋਲਾ, "ਧਰਤੀ ਰਾ ਧਣੀ ਵਾਜੇ ਜਾਨੇ ਤੋ

ਗਾਜਰ ਮੂਲੀ ਜ੍ਰੂ ਮਾਥਾ ਕਟਾਵਣਾ ਹੀ ਪੈਂ। ਧਣੀ ਬਾਣਸੋ ਸੋਰੇ ਕੀਧੀਨੀ। ਬਾਪ ਦਾਤਾਂ ਰੀ ਪੀਛਾ ਰੀ ਪੀਛਾ ਈ ਭੋਸ ਰੀ ਝੜਜਤ ਅਰ ਮਾਨ ਸਾਲ ਕਾਸ ਆਈ, ਨੀ ਭੋਸ ਨੇ ਧਾ ਧਾਇਤਿਆ ਰਾ ਹਥਾਂ ਸ੍ਰੂ ਕੂਟਵਾ ਦੇਣੀ ਕੇ? ਲੁਗਾਣਾ ਰਾ ਮਾਥਾ ਰੀ ਓਫ਼ਾਣਾ ਖੈਚਵਾ ਦੇਣੀ

ਮੋਵਾਡ ਰਾ ਸਾਰਾ ਸਰਦਾਰ ਰੇ ਨਾਮ ਹੁਕਮ ਲਿਖਾ ਗਿਆ।
"ਸਾਰਾ ਸਰਦਾਰ ਆਪ ਰੀ ਪੂਰੀ ਜਮੀਤ ਅਰ ਪੂਰਾ ਸਸਤਰਾ ਸੂਧੀ ਤਦਪੁਰ ਹੁਕਮ ਪੋਚਤਾ ਹੀ ਹਾਜਰ ਕੈ ਜਾਵੈ। ਦੇਰ ਨੀ ਕਰੈ।" ਹੁਕਮ ਰੇ ਤ੍ਰਦੂਰੈ ਰਾਣਾਜੀ ਆਪ ਰਾ ਦਸਗਤਾਂ ਸ੍ਰੂ ਦੀ ਓਲਨ ਲਿਖੀ, "ਜੋ ਹਾਜਰ ਨੀ ਕੇਲਾ ਸੀ ਸੀ ਜਾਗੀਰ ਏਕਦਮ ਜਕਤ ਕਰਲੀ ਜਾਵੇਲਾ। ਕਾਈ ਤੈਰੇ ਰੀ ਰਿਧਾਤ ਕੋਮੀ ਹੋਸੀ। ਦੇਸ ਰੀ ਕਿਪਦ ਰੀ ਕੇਲਾ ਮੈਂ ਹਾਜਰ ਨੀ ਛੇਣੋਂ ਹਰਾਮਖੀਰੀ ਮਾਨੀ ਜਾਸੀ।"

ਸਵਾਰਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਰਾ ਕਾਗਦ ਦੇ ਦੀਡਾਧ ਦੀਧਾ।

ਕੋਸੀਥਲ ਰਾ ਕਾਮਦਾਰ ਰਾ ਹਥ ਮੈਂ ਸਵਾਰ ਜਾਧ ਹੁਕਮ ਪਕਤਾਗੋ, ਰਸੀਦ ਪਾਈ ਕਾਈ। ਬਾਂਚ੍ਹੀ, ਬਾਚਤਾ ਸੀ ਕਾਮਦਾਰ ਰੇ ਸ੍ਰੂ ਉਤਰਾਖ੍ਯੋ। ਕੋਸੀਥਲ ਚੁੜਾਵਤਾਂ ਰੀ ਛੇਟੀ ਸੀ ਜਾਗੀਤ ਹੀ। ਵਠਾ ਰਾ ਠਾਕਰ ਦੀ ਤੀਨ ਵਰਸ ਪੈਲਾ ਏਕ ਝਾਗੜਾ ਮੈਂ ਕਾਮ ਆਧਾਧਾ। ਦੋ ਵਰਸ ਰਾ ਹਾਵਰ ਨੇ ਛੋਡਾਇਆ। ਠਿਕਾਣਾ ਮੈਂ ਮੈਨਪਣ! ਰਾਣਾਜੀ ਰੋ ਧੋ ਕਰਡੀ ਹੁਕਮ!! ਭਾਗਵਾਨ ਚੀਖੀ ਵਣਾਈ!!

ਟਾਵਰ ਠਾਕਰ, ਸੀ ਮਾ ਈ ਬਾਲ੍ਕ ਮਾਥੇ ਆਸਾਂ ਰਾ ਦੀਵਾ ਜੋਕਤੀ, ਆਪਰੇ ਰਡਾਪੇ ਕਾਟ ਗਿ।

ਕਾਮਦਾਰ ਜਨਾਨੀ ਤੇਡੀ ਪੈ ਜਾਧ ਅਰਜ ਕਾਈ, "ਮਾਜੀ ਸਾਬ ਨੇ ਅਰਜ ਕਹੋ, ਜਲ੍ਹੀ ਬਾਤ ਅਰਜ ਕਹੀਣੀ ਹੈ।"

ਤਾਵਡੀ ਜਾਧ ਕਹਿਥਾਂ, "ਠਿਕਾਣੇ ਰਾ ਕਾਮਦਾਰ ਫੋਜਦਾਰ ਤੇਡੀ ਪੈ ਤੁਭਾ ਹੈ। ਆਪ ਸ੍ਰੂ ਮੂਡਮੂਡ ਬਾਤ ਕਰਬਾ ਨੇ ਹਾਜਰ ਕੈਵਾ ਰੀ ਕੈਹੈ।"

ਮਾਜੀ ਰੀ ਛਾਤੀ ਧਡ ਧਡ ਕਰਵਾ ਲਾਗੀ, "ਫੇਰ ਕੋਈ ਨਵੀ ਤੁਖ ਤੋ ਨੀ ਆਧਾਧਾ।"

ਤਾਵਡੀ ਨੇ ਕਹੀਂ, "ਬਾਰਾਣ ਪੈ ਪਿਛੀ ਬਾਧ ਦੇ, ਵਾਨੇ ਮਾਧਨੇ ਬੁਲਾਇ ਲਾ।"

ਬੇਟਾ ਰੀ ਆਂਗਲੀ ਪਕਡ, ਪਡਾ ਰੇ ਸਾਰੇ ਮਾਧਨੇ ਤੁਭੀ ਕ੍ਰੇਧਿਗੀ। ਕਾਮਦਾਰ ਫੋਜਦਾਰ, ਮੁਜਰੇ ਕਰ ਪਿਛਾ ਸ੍ਰੂ ਬਾਰੇ ਤੁਭਾ ਕ੍ਰੇਧਿਆ। ਹਥ ਲਾਵੇ ਕਰ ਰਾਣਾਜੀ ਰੇ ਹੁਕਮ ਰੇ ਕਾਗਦ ਪਿਛਾ ਮੈਂ ਮਾਜੀ ਨੇ ਜੋਲਾਧੀ।

"अबै?" बांचता ही माजी रा मुंडा सू कोरा दे अक्खर हीज निकल्येया। "ओ पत्ताजी गी मां अर वारी ठुकराणी अक्खर सू लड़ता लड़ता मरयेया कै नी? म्हु द्धी चालू तो पग पाच बरस रा ही कोपनी क्लैया चालू देवर्फ नै। चां मै जातै?"

में लेर जावा तो किस तरे ले जावा।

माजी री नजर आगले पकड़न जाए। उत्तरारु
मुं जाय टकराई। मां री ममता जाग गी। लं लं ऊभी खेयो, छाती में दूध उत्तरारु
रो सो सरणाटो आयग्यो। लारै सो लारै “जो हाजर नीं क्लेला वीरी जागीर जब करज
जासी” हुकम री ओळं बळबळता खीरा री नाई आंखां आगे चमकगी।

जमीत सजगी। नगारा पे कूच ग डका पड़येया [उस्से] र फारह खुल दवा। पाखर घल्लो धोड़ो आय ऊभी छ्यो। माथे टोप, जिरह बखर रा काळा लोह मूँ दुँ हंदक्या हाथ बेटा री कवली कवली बाहां ने पकड़ गोट में उठावा ने आगे छ्यो। टाबर सहमण्यो। बोली तो मां सरीखी अर यो अजब भेख से आदमी कुण। गाला रे होठ अड़ातां अड़ातां मां री पलकां आली छेणी, “बेटा, यो सब थारे चास्ते, थारि इज्जत गत्सै।”

मन में एक साथै करता ही तिचार आयन्या। जाना-प्रसा द-नामा : लू

एक ठंडी सास रे माथै गारा होठ हात्या

बी रे बाप मी रिया पण म्हूऱ तो हूऱ। म्हार जीवती जाव बटा रा इफ कूलधरकार है
म्हार मिनख जमारा पै। म्हूऱ असी खोडली हूऱ काई जो पीढ्यां री शोम ने गमाय दुःख

आगे आग घाड़ प भीला भ्रष्टकोवता फाज रा नाजा अर ला ला ला ला
उद्धेपुर आय हाजरी में नामो मंडायो, “कोसीथल य फलाणसिघ चुंडावत मय जमीत
ने वाजर।”

ਵਾਹਾ ਬਸ੍ਤੁ ਦੀਗ ਨੂੰ ਲਗੇ।
ਕੀਤੀ ਆਖਾਂ ਰੇ ਆਗੇ ਏਕ ਤਸ਼ਬੀਰ ਸੀ ਜਾਣੇ ਕੀਯੇ ਜਾਵਾਨ ਕੇਟੇ ਭੁੱਖੀ
ਸਾਗ ਪਰਸੰਗੀ ਰੋਲ ਮੌਜੂਦ ਸਾ ਜੋ ਕੋਸਿਆਥਾ
ਨੇ ਰਾਣਾਂ ਖੋਸ ਲੈਧੀ। ਹੋਵੋਂਹੋਂਹੋਂ ਧਾਂ ਚੁੰਡਵਤਾ ਨੇ ਆਪਰੀ ਕੀਰਤਾ ਰੇ ਘਣੋਂ ਘਮਣਾਂ ਹੈ।
ਦੂਜੇ ਹੀ ਪਲ ਦਾਤਾਂ ਰੀ ਕਟਕਟਧਾਂ ਭੀਚਤਾ ਬੇਟਾ ਰੇ ਨੀਚੇ ਮਾਥੋਂ, ਨੀਚੀ ਨਜ਼ਰ ਕੈਤੀ ਲਗ
ਗਈ।

हमलो क्लीयो। हड्डोल चुंडावता री। हमलो करै तो पैला हड्डोल वाला ही आगे बढ़े अर सत्रुवुं से हमलो भेले तो ही हड्डोल मै ही जोर आवै। सिंधु राग गावण लाग्या। हड्डोल रे अधीबीचै, चुंडावता रा पाटवा सल्लबर रावजी ऊभा क्वे बोल्या, “मरदा! दुसमणां पै घोडा ऊर दो। मर जाणो पण पग पाळो मी देणो। या हड्डोल में रैवा सि इज्जत, आपां पीढ्यां सू निभाय रिया हो, आज ई आपर्णि जिमेदारी ने पूरी रियान्ही भेस गाठ पर्यां अपन डेणो है। हो खेचो लगामा।”

माजी रा माथा में चक्कर आयग्यो। जवान लैयो बेटे ई मां ने जतरो धिक्का थोड़ो। बाने याद आयगी आपे बाप गो मुंडा मूँ सुणी जूनी काँ'यां, तुगायां कमरि प्रिया मं चामत कीधा। असे ईज बहतहन में पताजी चण्डावत गी ठंकरा।

नमावजा, दत्त लाल नरेन्द्रा जाहार असांगी आहे, तुलगी।
एक हाथ मुळगाम चैंची दूजा हाथ में तरवारां तुलगी।
हडोल वाळा रा घोडा उडप्याचा जारे भेळे माजी घोडा ने उडायो। खुचाखच सरु

कता थाला हु शहर का। जे रुप आया, वे अकबर री फोज मुँ लड़ी, गोलियाँ री रिठ बजाय दीधी। पहँ म्हूँ क्यूँ नीं जावूँ? इतिचार मुँ वारा हालता मन में खिरता आयगी। नेत्र चमकग्या। जीव सो लेयो। घणां ठिमरास मुँ पड़ा री आड में मुँ बोली, “धिणियां रो हुकम माथा करो, जमीत री त्यारी करो। घोड़ा, आदमियां ने त्यार होण रो हुकम दो।”

क्षी। तरवारा रा बटका वहेण लाग्या अर माथां रा झाटका।
माजी रो तरवार ही पल्का लेय री, एक जणा॒ मै तरवार री चार कीधो, वीं
फुरती सू॒ सवार ने ढाल पै जैल पाछो भालो मारथ्या जो पासली ने पोवतो लगो बारै
निकल्यायो। माजी री रान छूट्यां साथे रे साथे घोडा सूं नीचे ढळकन्या।

“वो तो ठीक है। पणी घणी बिना फोज कसी?”
“क्यों? म्हणे हं के धणी। म्हणे जाव-ला।”

साझ पड़ा। जगड़ी बहत हुया। खुत सभाल्वा लान्हा। धावना न डोब डोब पाटा पीड करवा लाया। लोहि रोप मू बारे केस लटक रिया। पाटो बोधना ने ताथ चारों तेजे रेहे चार्हाई। चारे पर नई रुखमा रैयाया।

“आप?” अचम्भा मूँ कामदार अर फोजदार देवां या मूँडा मूँ एक साथ निकल्यो।

साझ पड़ा। ज़मीं बढ़े हुये। खूत सभाल्वा लाया। धावला न तोव तोव
पाटा पीड़ करवा लाया। लोह मि टोप मू बारे केस लटक रिया। पाटा बोधवा ने लाय
लगायो तो देखे लुगाइ। वर्दे ग वर्ने ठबक्या रियाया।

“या कुण अर क्यु ?”

"हाँ मूँ अचम्मा री कोई बात है। थारे ईंज घराणा में कतरी ठुकराणियां लड़ में शूझी हैं के नी? थां कस्या जाणो कोयनी? मूँ कोई अण्टी बात कर री हूँ वै

पाठा पीड़ करवा लगया। लोह गि टोप सु बारे केस लटक रिया। पाठा वांधवा ने ताथ
लगायो तो देखै लुगाई। बैठे रा वठे ठबक्या रैथग्या।

पता जी यि मां अर वारी तुकराणी अकबर सूं लड़ा लड़ा मरया कै नीं? म्ह ही वारा हीज धराणा में आई ह्हो। म्हुं क्युं नी जावें?"

राणाजी गिया। लोह री टोप नीचे गज गज लांबा केस लटक रिया, लोया
भरया चिपक रिया।

“सांच सांच बतावो नाम ठिकाणों। छिपावो मत दुसमण व्होला तो ही म्हूँ था
आदर करूँ। म्हारे बेन ज्यूँ हो।”

“कोसीथळ ठाकर री मां हूँ अन्दाता” माजी बोल्या।

“हें! राणाजी अचम्भा सूँ कूदय्या। थां लड़ाई में क्यूँ आया?”

“अन्दाता रो हुकम हो। जो लड़ाई में हाजर नीं व्हे जीरी जागीर जब्त
जावेला। म्हारे टाबर छोटो हैं। हाजर नीं व्हेणो मालकां री अर मेवाड़ री हरामखो
व्हेती।”

करुणां अर गुमान रा आंसूं राणाजी रे आंख्यां में छलक गिया। “धन्न है थां।
राणाजी गद्गद व्हेग्या। “यो मेवाड़ बरसां सूँ आन राख रियो जो थां जसी देवि
रो परताप है। थां देवियां म्हांरो अर मेवाड़ रो माथो ऊंचो कर राख्यो है। जठा ता
असी मांवा है जतरै आपां रो देस पराधीन कोनी व्हे।”

ईं वीरता री एवज में, थांने इज्जत देणों चावूँ, बोलो थां ही बतावो, जो थां
इच्छा व्हे।”

माजी सोच में पड़ग्या, काई मांगै, कोई इच्छा व्हे तो मांगै।

वांरी आंख्यां आगै बेटा री वे काळी काळी भोळी भोळी आंख्या फिरगी। मां
ममता झटको खाय जागगी।

“अन्दाता राजी हो अर मरजी हीज है तो कोई असी चीज बगसावो जांसूं म्हा
बेटो पांचां में ऊंचो माथो करनै बैठै।”

“हूँकार री कलंगी थांने बगसी जो थांरो बेटो ही नी पीढ़य्या लग या कलंगी
ऊंची माथो कर थांरी वीरता ने याद रखावैला।”